

Част първа

В ТИЛА

Добрят войник Швейк се намесва в Световната война

- Убили са нашия Фердинанд¹ – рече прислужницата на господин Швейк, който беше напуснал преди години военната служба, след като окончателно бе провъзгласен от военната лекарска комисия за идиот, и сега се прехранваше от продажбата на кучета – грозни нечистокръвни изроди, на които измисляше най-благороден произход.

Независимо от това си занятие той страдаше от ревматизъм и тъкмо в тоя миг разтриваше коленете си с оподелдок².

- Кой Фердинанд, госпожо Мюлерова? – попита Швейк, като продължи да разтрива коленете си. – Аз зная двама Фердинандовци. Единият слугува у дрогериста Пруша и веднъж по погрешка изпи шише с лекарство против косопад, а освен това познавам и Фердинанд Кокошка, дето събира кучешки лайна³. И за двамата няма за какво да се съжالياва.

- Къде ти, ваша милост, господин ерцхерцогът Фердинанд от Конопище⁴, оня дебелият, набожният

- Боже Господи – извика Швейк, – и таз добра. Че къде го е сполетяло това господин ерцхерцога?

- Очистили го в Сараево, ваша милост, и знаете ли – с револвер. Пристигнал той там със своята ерцхерцогиня в един автомобил.

- Гледай ти, госпожо Мюлерова, в автомобил. Да, такъв големец може да си позволи това, без да помисли колко злополучно би могло да завърши такова пътуване с автомобил. И при това в Сараево, госпожо Мюлерова, в Босна. Сигурно турците са го направили. Пустата му Босна и Херцеговина, не трябваше да им я вземаме ние⁵. Та така значи, госпожо Мюлерова, господин ерцхерцогът е заминал при свети Петър, а? Дълго ли време е брал душа?

- Господин ерцхерцогът свършил моментално, ваша милост. Нали знаете, с револвер шегата не бива. Онзи ден един господин у нас, в Нусле⁶, си играл с револвер и изтрепал цялото си семейство, че и портиера, който отишъл да види кой стреля на третия етаж.

- Някои револвери, госпожо Мюлерова, и да се побъркаш, пак не гръмват. Има много такива системи. Но за господин ерцхерцога сигурно са си набавили нещо по-специално. Хващам се на бас, госпожо Мюлерова, че човекът, който е сторил тая работа, е бил облечен елегантно, нарочно за случая. Да застреляш господин ерцхерцога, знаете, е много трудна работа. Това не е все едно браконьер да застреля горския. Тук трудното е да се приближиш до него, не всеки дрипльо може да очисти такъв господин. Трябва да си туриш цилиндър, за да не те дръпне стражарят. – Та той не е бил сам, ваша милост.

- Ама, разбира се, бе, госпожо Мюлерова – каза Швейк, като завърши масажа на коленете си. – Да речем, поискате да убиете ерцхерцога или негово величество императора, в такъв случай вие непременно ще се посъветвате с някого. Един каже едно, друг – друго “и така

¹ Ерцхерцог Франц Фердинанд фон Есте (1863–1914) – племенник на император Франц Йосиф I, убит със съпругата му в Сараево, столица на Босна, на 28 юни 1914 г. Месец по-късно Австро-Унгария обявява война на Сърбия. Така започва Първата световна война – бел. прев.

² Разтвор от камфор и сапун в чист спирт – бел. прев.

³ В Прага кучешките изпражнения са се употребявали за щавене на кожи – бел. прев.

⁴ Дворецът на ерцхерцог Фердинанд в Чехия, край Бенешов – бел. прев.

⁵ След Руско-турската война (1877–1878) Австро-Унгария получава съгласието на великите сили да окупира Босна и Херцеговина. Те обаче остават под турска власт до 1908 г., когато Австро-Унгария обявява присъединяването им и ги окупира въпреки нежеланието на мохамеданското и сръбското население. Със своята германизаторска и унгаризаторска политика Австро-Унгария подхранва великосръбския национализъм и косвено дава повод за Сараевския атентат срещу Франц Фердинанд – бел. прев.

⁶ Пражки квартал – бел. прев.

делото преуспява⁷, както е казано и в националния химн. Главното е да издебнеш момента, когато господинът ще мине покрай теб. Спомняте ли си оня господин Лукени, дето прободеше с пила покойната ни Елисавета⁸? Разхождал се с нея. Иди, че вярвай някому. Оттогава вече никога императрица не ходи по разходки. И такава съдба очаква мнозина. Ще видите, госпожо Мюлерова, ще дойде ред и на ония, царя и царицата де, а може, не дай Боже, и на негово величество императора, щом са започнали от чичо му⁹. Има си той, старият, много врагове. Повече от Фердинанд. Наскоро един разправяше в кръчмата, че щяло да дойде време императорите да започнат да капят като мухи един по един и че дори прокурорският паркет нямало да им помогне. После същият господин не можа да си плати консумацията и кръчмарят се видя принуден да поиска да го арестуват. Господинът пък взе, че му зашлеви плесница, а на стражаря – две. След това го метнаха в полицейската кола и го откараха, та да му дойде умът в главата. Да, да, такива ми ти работи, госпожо Мюлерова. Пак загуба за Австрия. Когато бях войник, някакъв пехотинец застреля един капитан. Натъпкал пушката и отишъл в канцеларията. Казали му, че не му е мястото там, но той все си знаел своето, че трябва да говори с господин капитана. Капитанът излязъл и веднага го наказал под оръжие. Оня вдигнал пушката и стрелял право в сърцето му. Куршумът изхвъркнал през гърба на капитана, а на всичко отгоре направил пакост в канцеларията. Счупил едно шише с мастило и то заляло книжата.

- А какво стана с войника? – попита госпожа Мюлерова след малко, когато Швейк започна да се облича.

- Обеси се с едни презрамки – каза Швейк, като почистваше бомбето си. – А презрамките дори не били негови. Бил ги взел от тъмничаря, като му казал, че му падат гащите. Нима е трябвало да чака да го разстрелят? Нали знаете, госпожо Мюлерова, в такова положение всеки си загубва ума. Тъмничаря го разжалваха и му друснаха шест месеца. Но той не ги лежа. Избяга в Швейцария и сега е проповедник в някаква църква. Малко са честните хора днес, госпожо Мюлерова. Сигурен съм, че и господин ерцхерцогът Фердинанд в Сараево не е очаквал такова нещо от човека, който е стрелял срещу него. Видял е навярно някакъв господин, па си е рекъл: “Виж какъв добър гражданин, как само вика “Ура”. А всъщност господинът го е застрелял. Колко ли куршума му е шибнал?

- Вестниците пишат, ваша милост, че господин ерцхерцогът станал на решето. Оня, убиецът, изстрелял в него всичките си патрони.

- Тая работа става много бързо, госпожо Мюлерова, страшно бързо. За тази цел бих си купил броунинг. Наглед е като играчка, но с него за две минути можете да изпозастреляте тъкмо двацет ерцхерцози, без разлика дали са кльощави или дебели. Макар че между нас казано, госпожо Мюлерова, дебелият ерцхерцог се улучва много по-сигурно от мършавия. Спомняте ли си как навремето португалците застреляха краля си¹⁰. И той беше такъв дебел, то се знае, че царят няма да бъде мършав. Ах, значи, отивам в пивницата “При чашата”. Ако някой дойде и поиска мишеловеца, за който взех капаро, кажете му, че го държа в кучкарника си в провинцията, че съм му рязал ушите наскоро и затова не бива да се превозва, докато не заздравеят, защото може да настинат. Ключа оставете на портиерката.

В пивницата “При чашата” имаше само един посетител. Това бе тайният агент Бретшнайдер, който работеше в държавната полиция. Кръчмарят Паливец миеше чинийки и Бретшнайдер напразно се мъчеше да завърже сериозен разговор с него.

Паливец бе прочут с мръсната си уста. Всяка втора дума, която излизаше от устата му, бе “задник” или “лайно”. При това обаче той бе начетен и препоръчваше на всеки да прочете какво е писал за последната дума Виктор Юго, описвайки как старата Наполеонова гвардия отговорила на англичаните в битката при Ватерлоо¹¹.

⁷ “И така делото преуспява” – думи от стария австрийски химн, композиран първоначално през 1797 г. от Йозеф Хайдн като песен за прослава на император Франц Йосиф I – бел. прев.

⁸ Елисавета (Амалия-Евгения) – съпруга на император Франц Йосиф I, убита в Женева от италианския анархист Лукени – бел. прев.

⁹ Тук Швейк греша. Франц Фердинанд е не чичо, а племенник на Франц Йосиф I – бел. прев.

¹⁰ На 1 февруари 1908 г. в Лисабон са убити необикновено затлъстелият крал Карл и престолонаследникът Лудвиг – бел. прев.

¹¹ В тази битка (18 юни 1815) една от дивизиите на старата Наполеонова гвардия е била командвана от генерал, по-късно маршал Камброн. Когато командващият английската армия призовавал френските

- Какво хубаво лято, а? – подхвана Бретшнайдер сериозния си разговор.
- Да му пикая на лятото – отговори Паливец, като нареждаше чинийките в бюфета.
- Тях, че мизерия ни изиграха ония в Сараево – обади се със слаба надежда Бретшнайдер.
- В кое “Сараево”? – попита Паливец. – В нусленската кръчма ли? Там всеки ден стават побоища, нали знаете – Нусле!

- В Сараево бе, кръчмарю, в Босна. Застреляли ерцхерцога Фердинанд. Как ви се струва това?

- Не се бъркам в тия работи. Който го е яд, да ме цуне отзад – отговори възпитано господин Паливец, както си палеше лулата. – Не си завирам гагата, дето не ми е работа, защото това може да ми изяде главата. Аз съм обикновен кръчмар – като дойде някой и си поръча бира, наточвам му. Но някакво си там Сараево, политика или пък някакъв си ерцхерцог, Бог да го прости, тия работи не са за нас, те миришат само на Панкрац¹².

Бретшнайдер замълча и разочарован се зае да разглежда празната кръчма.

- Тук едно време бе окачен портретът на негово величество императора – обади се той пак след малко, – на същото място, където сега е огледалото.

- Да, имате право – отговори господин Паливец. – Там бе окачен, но мухите го бяха изпонасрали, та го вдигнах на тавана. Нали знаете, някой може да си позволи забележка и ще си имам само неприятности заради него. Що ми трябва?

- В Сараево трябва да е било бая горещо, а, кръчмарю?

На този пряк и коварен въпрос господин Паливец отговори необикновено предпазливо:

- По това време в Босна и Херцеговина е страшна жега. Когато служех там, на нашия поручик му слагаха лед на главата.

- В кой полк сте служили?

- Тия дреболии не ги помня, подобни дивотии никога не са ме интересували и никога се съм проявявал любопитство – отговори Паливец, – излишното любопитство е вредно.

Тайният агент Бретшнайдер млъкна окончателно и намръщеното му лице се проясни едва когато дойде Швейк. След като влезе в кръчмата, той си поръча тъмна бира и подхвърли:

- И Виена днес е в траур.

Очите на Бретшнайдер светнаха от надежда и той се обади лаконично:

- В Конопище са спуснали десет черни флага.

- Трябваше да са дванайсет – рече Швейк, като отпи.

- Защо пък дванайсет? – запита Бретшнайдер.

- За по-лесно, като са дузина, по-лесно се броят, пък и на дузини всичко е по-евтино – отговори Швейк.

Настана тишина, която самият Швейк наруши с въздишка:

- Замина си и той на оня свят, лека му пръст. Не дочака дори да стане император. Като служех войник, един генерал падна от коня и преспокойно се преби. Спуснаха се да му помагат, да го качват пак на коня и се чудят, че умрял. И той скоро щеше да става фелдмаршал. Това се случи на парад. Тия паради кога ли са донесли нещо хубаво? В Сараево също е имало някакъв парад. Веднъж, помня, на един такъв парад на куртката ми липсваха двамайсет копчета. За тая работа лежах две седмици в карцера и два дена ме държах вързан на козел¹³ като Лазар от библията. Но във войската дисциплина трябва да има, иначе всеки ще започне да си прави каквото му скимне. Нашият поручик Маковец винаги ни казваше: “Без дисциплина, тъпанари, не може, без нея ще вземете да се катерите по дърветата като маймуни. А службата, идиоти с идиоти, ще ви направи хора”. И не е ли вярно? Представете си някакъв парк, да речем, на Карлака¹⁴, и на всяко дърво по един войник без дисциплина. От това винаги ме е било най-много страх.

- Станалото в Сараево – подхвана Бретшнайдер – е сръбска работа.

войници да се предадат, Камброн – според патриотичното предание – отговорил: “Лайно! Гвардията умира, но не се предава” – бел. прев.

¹² Известен затвор в Прага – бел. прев.

¹³ Наказание в австрийската армия – връзвали са ръцете на провинилия се за краката и в това положение са оставяли войника един ден или повече – бел. прев.

¹⁴ Карловият площад в Прага – бел. прев.

- Имате грешка – каза му Швейк, – това е само турска работа, заради Босна и Херцеговина.

И Швейк изложи становището си за международната австрийска политика на Балканите. През 1912 година турците загубили срещу Сърбия, България и Гърция. Поискали Австрия да им помогне, а щом това не станало, застреляли Фердинанд.

- Обичаш ли турците? – обърна се Швейк към Паливец. – Обичаш ли тия кучета погански, нали не ги обичаш?

- Клиентът си е клиент – рече Паливец, – па бил той и турчин. Ние, кръчмарите, не признаваме никаква политика. Плати си бирата, па си седи в кръчмата и дрънкай каквото ти скимне. Такъв е моят принцип. Дали нашият Фердинанд е убит от сърбин или от турчин, от католик или от мохамеданин, от анархист или от младочех¹⁵, на мен ми е все едно.

- Добре бе, кръчмарю – обади се Бретшнайдер, който отново губеше надежда, че някой от двамата ще се хване на въдицата, – но съгласете се, че това е голяма загуба за Австрия.

Вместо кръчмаря отговори Швейк:

- Загуба е, дума да не става. Страшна загуба. Нашият Фердинанд не може да го замести кой да е мухльо. Трябваше само да е още по-дебел.

- Какво искате да кажете? – оживи се Бретшнайдер.

- Какво искам да кажа ли? – отвърна самодоволен Швейк. – Само това. Ако беше по-дебел, сигурно много по-рано щеше да получи удар, още тогава, когато гонеше бабите из ловния си парк в Конопище, за да не събират там съчки и гъби¹⁶. Що му трябваше да умира от такава позорна смърт? Като си помисля – чичо на негово величество императора, пък да го застрелят. Срамота, и всички вестници са се разписали. У нас, в Будейовице, преди години стана една малка разправия на пазара, намушкали бяха с кама един търговец на добитък, някой си Бржетислав Лудвиг. Неговият син – Богуслав, пък се занимаваше с продажба на свине. И на който и пазар да отидеше, никой не купуваше нищо от него и всеки казваше: “Това е синът на оня, намушкания, какъв ли е разбойник и той!” И в края на краищата той скочи от Крумлевския мост във Вълтава, че го спасяваха след това, че го съживяваха, че му изпомпваха водата от корема, а той взе, че почина в ръцете на лекаря, когато му биеше някаква инжекция.

- Ама че интересни сравнения правите – рече Бретшнайдер многозначително, – най-напред говорите за Фердинанд, а веднага след това – за някакъв си търговец на добитък.

- Моля ви се – възрази Швейк, – пазил ме Бог да правя никакви сравнения. Кръчмарят тук ме познава. Нали никога не съм правил никакви сравнения? Само не бих искал да бъда в положението на вдовицата на ерцхерцога. Какво ли ще прави сега? Децата остават сирачета, имението в Конопище – без стопанин. А да се жени отново за друг ерцхерцог? Струва ли си? Ще заминат пак за Сараево и ще овдолее за втори път. В Злив край Хлубока преди години живееше един горски с едно такова мръсно име, Хуйов се казваше. Застреляха го браконieri и той остави вдовица с две деца. На следната година тя взе пак горски – Пепик Шавловиц от Мидловари. И него ѝ застреляха. Тогава тя се ожени за трети път, взе пак горски и каза: “Ще потретя, пък ако не сполуча и сега, не знам вече какво ще правя”. И, разбира се, пак го застреляха. А тя беше народила с тия горски половин дузина деца. Ходи чак в канцеларията на княза в Хлубока да се оплаква, че не ѝ върви с горските.

Тогава ѝ препоръчаха надзорника по риболова Яреш от Ражицкия вал. И какво мислите, удавиха го при риболов в рибарника. Останаха ѝ от него още две деца. После взе скопача от Водняни, а той една нощ я чукнал със секирата и отиде, та сам се предаде в полицията. После, преди да го обесят в областния съд в Присек, отхапал носа на попа и казал, че не съжалява за нищо, а също казал и нещо много лошо за негово величество императора.

- А не знаете ли какво точно е казал за него? – с обнадежден глас запита Бретшнайдер.

- Не мога да ви кажа, защото никой не се осмеляваше да го повтори. Но то било толкова страшно и ужасно, че един от съдебните съветници, който присъствал, полудял и до днес все още го държат изолиран, за да не се разкрие цялата работа. Това не била някаква обикновена обида за негово величество императора, каквито се говорят в пияно състояние.

- Че как обиждат негово величество императора в пияно състояние? – попита Бретшнайдер.

¹⁵ Член на относително прогресивната буржоазна партия на д-р Карел Крамарж Национална свободомислеща партия – бел. прев.

¹⁶ Ерцхерцог Франц Фердинанд и жена му са били известни със скъперничеството си – бел. прев.

- Моля ви се, господа, обърнете листа – обади се кръчмарят Паливец, – нали знаете, че не обичам тия работи. Човек издрънка нещо, пък после го е яд.

- Как обиждат негово величество императора пияниците ли? – повтори Швейк. – Всякак. Напийте се, поръчайте да ви изсвирят австрийския национален химн и ще видите какво ще започнете да говорите. Толкова работи ще измислите за негово величество императора, че е достатъчно само половината от тях да бъдат верни, за да бъде той опозорен за цял живот. Но той, старият ни император¹⁷, наистина не си го заслужава. Помислете си само. Сина си Рудолф¹⁸ той загуби съвсем млад, в разцвета на силите му. Жена му Елисавета я промушиха с пила, после пък изчезна Йохан Орт¹⁹. Брат му, мексиканския император²⁰, го застреляха в някаква крепост, изправен пред някакъв зид. Сега пък на стари години застреляха чичо му. Човекът не е с железни нерви я. И като капак на всичко някоя пияна свиня я прихванат и вземе да го псува. Ето на, ако днес избухне нещо, отивам доброволец и ще служа на негово величество до последна капка кръв.

Швейк си пийна здравата и продължи:

- Да не би да мислите, че негово величество императорът ще остави това така? Малко го познавате. Война с турците трябва да има. Вие убихте чичо ми – на ви сега по мутрата. Войната е сигурна. Сърбия и Русия ще ни помогнат в тая война. Има да падне пердах.

В тоя пророчески миг Швейк бе знаменит. Простодушното му лице, усмихнато като месец в пълнолуние, сияеше от ентузиазъм. Всичко му бе така ясно.

- Възможно е – продължи той да чертае бъдещето на Австрия – в случай на война с турците да ни нападнат немците, които ги поддържат. Те са такива мръсници, че нямат равни на света. Но ние можем да се съюзим с Франция, която има зъб на Германия още от седемдесет и първа година²¹. И работата е опечена. Война ще има, повече няма какво да ви разправам.

Бретшнаyder стана и каза тържествено:

- Не е нужно да говорите повече, елате с мен в коридора, ще ви кажа нещо.

Швейк последва тайния агент в коридора, където го очакваше малка изненада. Другарят му по пиене му показва двуглаво орле²² и заяви, че го арестува и веднага ще го закара в дирекцията на полицията. Швейк се опита да обясни, че навярно господинът греши, тъй като той е напълно невинен и че не е произнесъл нито дума, която би могла да обиди някого.

Бретшнаyder обаче му каза, че той наистина е извършил няколко наказуеми деяния, между които фигурира и престъплението държавна измяна.

После те се върнаха в пивницата и Швейк каза на Паливец:

- Имам пет бири, кифла и кренвирш. Дай и една сливовица, ама по-бърже, че трябва да вървя, защото съм арестуван.

Бретшнаyder показва и на господин Паливец орлето, известно време го наблюдава и след това попита:

- Женен ли сте?

- Женен съм.

- Жена ви може ли да ви замества в кръчмата, докато отсъствате?

- Може.

- Значи всичко е наред, кръчмарю – весело рече Бретшнаyder, – извикайте госпожата, предайте й работата и вечерта ще дойдем да ви вземем.

¹⁷ Франц Йосиф, австрийски император и крал на Унгария, роден 1830 г. По време на Световната война е бил на повече над 80 години – бел. прев.

¹⁸ Австрийски ерцхерцог и престолонаследник, син на император Франц Йосиф I. Намерен мъртъв заедно с метресата му баронеса Вечера в един ловен павилион в Майерлинг (30 май 1899 г.) – бел. прев.

¹⁹ Орт – име, усвоено през 1889 г. от австрийския ерцхерцог Йохан Салватор, след като се отказва от ранга и правата си, за да се отдаде на свободен живот. През 1887 г. е бил кандидат за българския престол. През 1891 г. отпътува за Америка и изчезва безследно – бел. прев.

²⁰ Максимилиан (Фердинанд Йосиф) – става император на Мексико през 1864 г., прави безуспешни опити да се закрепни на престола; изоставен от Наполеон III през 1867 г., е арестуван в Кверетаро и застрелян – бел. прев.

²¹ Във Френско-пруската война (1870–1871) Франция губи Елзас и Лотарингия и плаща пет милиарда франка репарации – бел. прев.

²² Гербът на Австро-унгарската империя. В случая – детективска значка – бел. прев.

- Хич да не те е еня – опита се да го утеши Швейк, – мен ме обвиняват само в държавна измяна.

- А аз какво съм направил? – завайка се Паливец. – Толкова предпазлив бях.

Бретшнаyder се усмихна и рече тържествуващ:

- Казахте, че мухите посрали негово величество императора. Ще ви го избият те от главата тоя император.

И Швейк напусна пивницата “При чашата”, придружен от тайния агент. Като излязоха на улицата, той се обърна към него и попита с добродушна усмивка:

- Да слеза ли от тротоара?

- Защо?

- Мисля, че като съм арестуван, нямам право да вървя по тротоара.

Прекрачвайки прага на полицейския участък, Швейк рече:

- Хубаво се забавлявахме. Просто не усетих как мина времето. Често ли ходите в “Чашата”?

В момента, когато въвеждаха Швейк в канцеларията, господин Паливец предаваше пивницата на разплаканата си жена, като я утешаваше с привичния си маниер:

- Недей плака, недей рева, какво могат да ми направят заради посрания портрет на негово величество императора?

И така добрият войник Швейк се намеси в Световната война по присъщия си мил, прелестен начин. Историкът ще отбележи като особено интересно, че той виждаше далече в бъдещето. И ако по-късно събитията се развиваха не по същия начин, както той ги беше излагал в кръчмата “При чашата”, трябва да имаме предвид, че той нямаше специална дипломатическа подготовка.